

ANNA BRONO- VICKAJA

Šiandienos
atspindžiai
Rusijos
avangardo
architektų
vizijose

Šiandien kalbėsiu apie didingą modernistinio gyvenimo būdo projektą, kuris, kaip žinote, galiausiai žlugo. Rusų avangardas gyvavo neilgai — maždaug 3-iojo dešimtmečio pabaigoje—4-ojo pradžioje. Jo paveldas dabar yra siaubingos būklės. Jis nevertinamas, nemylimas. Daugiausia nemylimas paprastų žmonių, visiškai praradęs palankumą miesto valdžios ir tų, kurie kaip tik turėtų stengtis, kad šis paveldas būtų išsaugotas. Pavyzdžiui, NARKOM-FINo komunos namas. Tai eksperimentinis gyvenamasis namas, vienas svarbiausių pasaulyje modernizmo architektūros paminklų! Tarptautinė jo išsaugojimo kampanija tęsiasi jau 20 metų, tačiau nieko nedaroma, nes pastatas stovi itin vertingame žemės sklype, kurį galima ypač pelningai užstatyti.

Šį vakarą aš mėginsiu įrodyti, kad rusų avangardo architektai mėgino kurti tokią modernybę, kokią tik dabar regime aplinkui. Jie gerokai pralenkė savo epochą, o jų įsivaizduoti nauji pastatų tipai, net naujas gyvenimo būdas tapo realūs tik mūsų dienomis, juos tik šiais laikais galima naudoti ar pritaikyti — visus, laikantis originalios programos ir realizuojant autorių ketinimus. Dabar juos galima kur kas geriau įvertinti, nei tai buvo įmanoma 3-iajame dešimtmetyje.

Tikriausiai žinote, kad po 1917 metų Rusijos revoliucijos kilo milžiniška migracijų banga, ypač tų žmonių, kuriuos dabar laikytume kūrybiniais darbuotojais — menininkų, teatrolių, netgi rašytojų. Na o architektai neišvažiavo. Netgi priešingai — maždaug 3-iajame—4-ajame dešimtmetyje architektai iš Vokietijos, Olandijos, Šveicarijos, JAV ir kai kurių kitų šalių vyko dirbti į Sovietų Sąjungą. Jie visi buvo radikalieji architektai modernistai, matę galimybių tuose socialiniuose eksperimentuose, kuriuos tuo metu išgyveno ši šalis, galimybių sukurti naują, modernų pasaulį. Dabar jau žinome, kad dauguma sovietų avangardo architektų nebuvo tokie jau sovietiniai. Politine prasme jie net nebuvo komunistai — tiesiog tikėjo, kad jų darbai įgis tarptautinę reikšmę. Neva tik laiko klausimas, kada socializmas įsiviešpataus pasaulyje, o jie tame naujame laisvame pasaulyje kurs visiškai naują urbanistinę aplinką. Sovietų Sąjunga tam puikiai tiko, nes vienas pirmųjų sovietų valdžios priimtų dekretų panaikino privačią žemės nuosavybę ir taip padarė įmanomas ypač stambaus masto statybas. Be to, išlaisvino architektus nuo privačių užsakovų užgaidų. Valsybiniai užsakovai kurį laiką buvo pasiruošę priimti modernistines programas bei projektus.

Iš pradžių beveik 20 metų Sovietų Sąjungos nacionalinis himnas buvo „Internacionalas“. Vis dėlto rusiškas tekstas šiek tiek skyrėsi nuo prancūzų kalbos originalo. Jei tiesiogiai verstume iš rusų

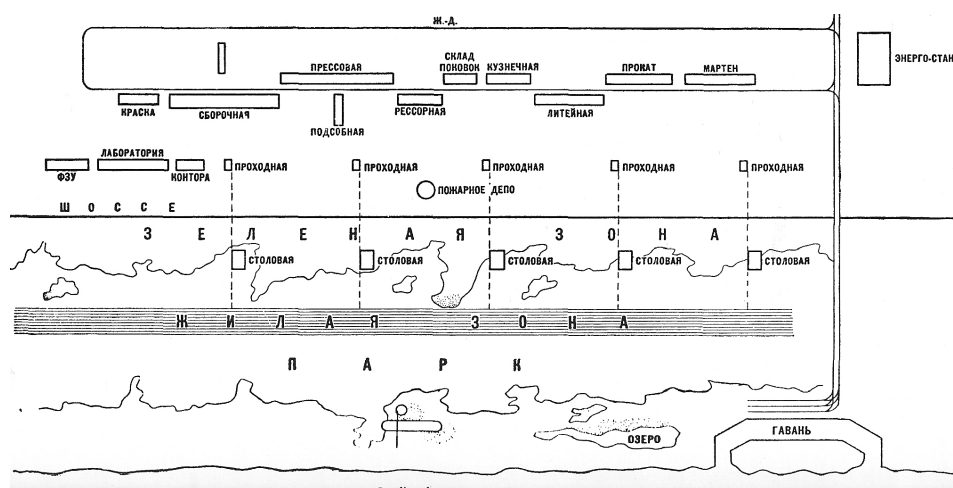
„Naujosios Maskvos“ generalinis planas, architektas Aleksejus Ščiusevas, 1923 m.

kalbos, išeitų: „Mes visą prievartos pasaulį sugriausim iki pačių pamatų, o tada mes savo naują pasaulį pastatysim.“ Tiesiogine prasme: „sugriausime“ ir „pastatysime naują“. Žinoma, architektams bei urbanistams tai atrodė itin patrauklu. Viską pradėti iš naujo troško ne tik architektai avangardistai, bet ir kur kas labiau tradicijų paisantys kūrėjai, pavyzdžiui, Aleksejus Ščiusevas, dirbęs prie pirmojo sovietinio sostinės Maskvos generalinio plano (Naujosios Maskvos, kaip galite įsivaizduoti).

Jis buvo labai tradicinis architektas, prieš revoliuciją projektavęs daugiausia bažnyčias. Jis pasiūlė nugriauti beveik visus pastatus, palikti tik paminklus — įvairių laikotarpių architektūros šedevrus. Tačiau kur turėtų būti naujosios statybos atskaitos taškas? Ką statyti tuose naujuose tuščiuose sklypuose? Tai tapo naujo ir labai svarbaus mokslinio tyrimo objektu.

Nikolajaus Miliutino knyga „Socialistinių miestų statybos problema“ buvo išleista 1930 metais — šiek tiek per vėlai, bet titulinio puslapio dizainas aiškiai rodė sąsajas su Kazimiro Malevičiaus „Juoduoju kvadratu“ (1915 m.). Idėja ta pati: užmirškime viską, kas buvo, ir pradėkime mąstyti, kaip žmogaus gyvenimą padaryti iš tiesų laisvą ir laimingą. Ir šis požiūris nebuvo vien sovietinis. To meto britų architektai irgi mąstė panašiai — kad sąlygos didžiuosiuose miestuose dėl prastos sanitarijos, taršos ir per didelio žmonių skaičiaus yra nepakeliamos. Jie nemanė, kad didelis gyventojų tankumas — tai gerai. Dauguma viso pasaulio urbanistų ieškojo būdų, kaip pagerinti gyvenimo sąlygas. Tačiau sovietų

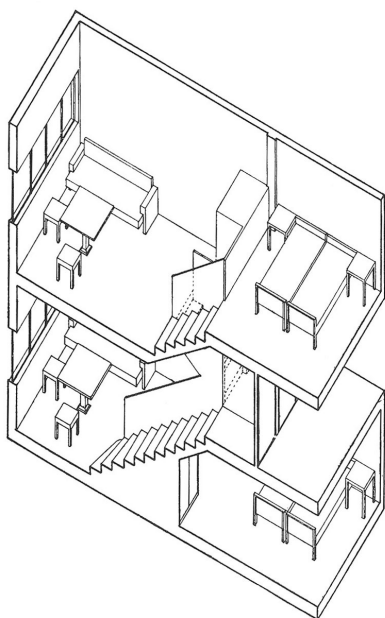
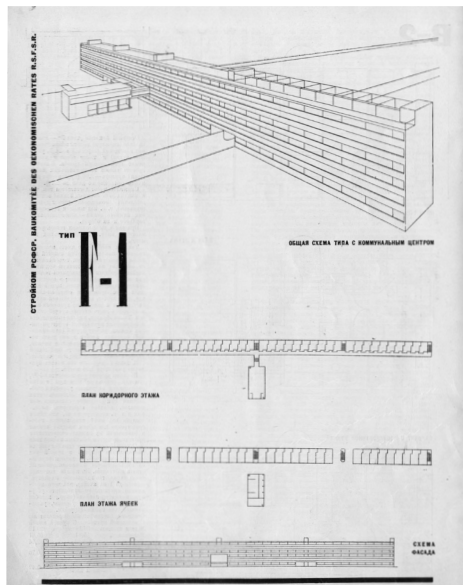

Industrinio [linijinio] miesto planas,
iš: Nikolajus Miliutinas, *Socialistinių
miestų statybos problema* [Problema
stroitel'stva sotsialisticheskikh
gorodov], Maskva-Leningradas: GIZ,
1930

architektai susidūrė ir su savais košmarais. Mat pirmaisiais metais po revoliucijos didelė dalis gyvenamųjų namų buvo sugriauta, o tai, kas liko, buvo „sutankinta“ (būtent toks terminas vartotas tuo metu). Buvę butų savininkai ar gyventojai turėdavo spautis viename ar dvejuose kambariuose, o likusius dalydavosi su keletu įkeldintų šeimų. Taigi daugybė žmonių gyveno ištis basiai susigrūdę. Kartais vienintelį kambarį šeima turėdavo dalytis su visiškai nepažįstamais žmonėmis. Gyvenimas komunaliniuose butuose buvo neišvengiamas, nes tais laikais tai buvo vienintelis būdas tiesiog išgyventi — dalijantis viskuo, įskaitant ir maistą.

Architektas Moisejus Ginzburgas vadovavo urbanistikos, konkrečiau, naujosios gyvenamosios statybos tyrimų grupei. Išsilavinimą jis buvo įgijęs Europoje. Kadangi Rusijos imperijoje žydams buvo nepaprastai sunku gauti aukštąjį išsilavinimą, jis studijavo Milano politechnikos universitete, vėliau — Rygos politechnikos universitete, kuris Pirmojo pasaulinio karo metais veikė Maskvoje. Jis surinko grupę jaunų talentingų architektų avangardistų iš Vchutemaso — Aukštosios meninės ir techninės kūrybos mokyklos. O šie atėjo su tam tikromis idėjomis, iš kurių išsirutuliojo keletas pakraipų, keletas būdų, kaip derėtų mėginti spręsti šią problemą.

Radikaliausias pasiūlymas buvo apleisti esamus miestus arba palikti juos tarsi muziejus ir persikelti gyventi į kaimą, statyti gyvenamuosius namus plyname lauke, palei kelią. Vadinamojo linijinio miesto schema buvo tokia: paraleliai nusidriekę plentas, geležinkelis, pramoninė zona, kitoje plento pusėje — gyvenamasis rajonas: upė, parkas, gyvenamoji zona, tada vėl žalioji zona, kad žmonės galėtų tiesiu keliu pėsčiomis nueiti į darbą. Visa tai dėl to, kad 3-iajame dešimtmetyje būta didžiulių transporto problemų. Niekas neveikė ir žmonės ištisas valandas sugaišdavo, kol kur nors nueidavo ar mėgindavo patekti į tramvajų. Taigi tuo metu buvo

„F“ tipo mažagabaritinis butas,
Sovremennaja Architektura, 1929, Nr.
 1, p. 14

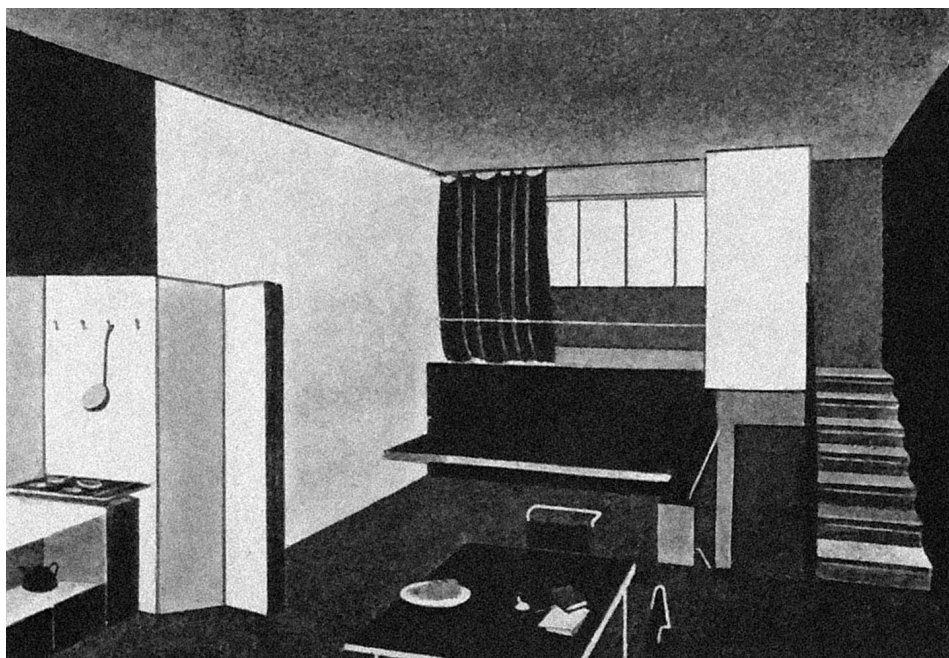
pageidautina, kad žmonės galėtų pėsčiomis pasiekti darbovietę, o pakeliui jie galėdavo užėiti į kolektyvines valgyklas. Parke buvo ir apsipirkimo vietų: specialiuose paviljonuose buvo galima rasti įvairiausių prekių, kurias buvo galima užsisakyti ir jos buvo pristatomos į namus. Ir, žinoma, itin svarbu buvo geras susisieki-
 mas su kultūros ir švietimo centrais. Gyvenamųjų namų linija galėjo tęstis tiesiog iki begalybės. Vienoje jos pusėje turėjo būti vaikų darželiai ar lopšeliai, kitoje — valgykla, aptarnaujanti namą. Viskas turėjo atrodyti labai patraukliai, su daugybe žalumos.

Šiandien mes turėtume suprasti, kad ir patys architektai gyveno komunaliniuose butuose, kuriuose trūko asmeninės erdvės. Todėl jie svajojo apie kad ir labai mažą, bet privačią erdvę, kurioje galėtų pabūti vieni. Štai kaip jie tai įsivaizdavo.

Kiekviename butuke buvo įrengtas langas, nukreiptas į gamtą. Valgomaisiais buvo dalijamasi su kitais žmonėmis, o savo bute pro langą gali matyti tik medžius ir dangų. Tai labai maži butai, labai spartietiški, bet viliojančiai tušti, nes tikrovėje kiekvienas kambarys būdavo tiesiog grūste užgrūstas daiktais. Svarbus šio projekto elementas buvo glaudus gyvenamosios ir darbo vietos ryšys. Pramonė ir žemės ūkis buvo labai arti gyvenamųjų namų. Būtent tai dabar vadiname „ūkininkavimu prie pat namų durų“. Ši idėja ir mūsų laikais atrodo labai pažangi ir daug žadanti, apie tai mąsto ir mūsų laikų architektai.

Bet ano laikotarpio architektai turėjo pagaliau nuspręsti, ką daryti su esamais miestais. 1927 metais Aukštasis meno ir technikos institutas Vchuteinas (ankstesnysis Vchutemasas), moderniausia to meto architektūros ir meno mokykla, surengė konkursą *komunos namui* suprojektuoti. Jį laimėjęs projektas iš esmės buvo tas pats, kuris vėliau realizuotas kaip *Narkomfino* pastatas. Jį projektavusiai architektų grupei vadovavo tas pats M. Ginzburgas, svarbiausias konstruktyvizmo architektūros ideologas, vyriausiasis žurnalo „Sovremennaja architektura“ (*Šiuolaikinė architektūra*) redaktorius. Pagrindinis tikslas buvo itin mažą privatų butą suderinti su erdviomis kolektyvinėmis patalpomis.

Asmeninė erdvė buvo labai maža, tad reikėjo pasirūpinti, kad joje nebūtų jaučiamas vietos trūkumas. Kad išspręstų šią problemą, itin aukštas ir todėl gana erdvas gyvenamąsias patalpas projektuotojai suderino su maža miegui skirta zona, įrengta pusaukščiu aukščiau. Tokie „F“ tipo butukai buvo išdėstyti išilgai bendro juos jungiančio koridoriaus (taip stengtasi dar labiau taupyti erdvę), kiekvienas toks koridorius apimdavo tris lygius. Šioms bendrojo naudojimo patalpoms buvo laimėti keli metrai.

Butas *Narkomfino* komunos name, *Sovremennaja Architektura*, 1929, Nr. 1, p. 17

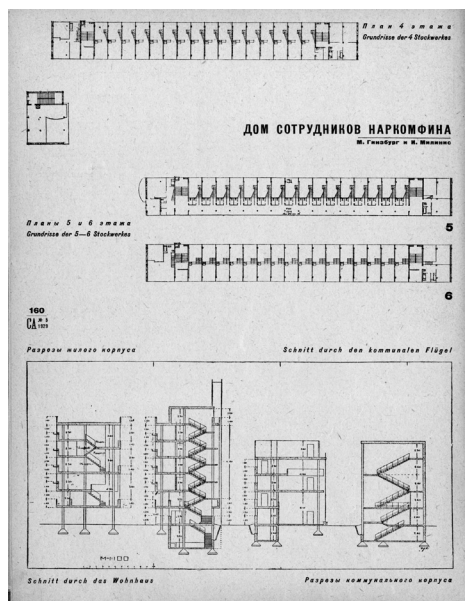
Šių patalpų dizainui itin svarbu buvo spalva. Erdvei sukurti, pagyvinti, vizualiai praplėsti būdavo naudojamos įvairiausios spalvos. Pavyzdžiui, *Narkomfino* pastatui spalvinius derinius parinko „Bauhauzo“ profesorius Hinnerkas Scheperis, kaip tik tam atvykęs į Maskvą.

Pro buto duris palypėjus keletą laiptelių, patenkama į gyvenamąją erdvę, o dar šiek tiek palypėjus — į miegui skirtą erdvę. Po laiptais įrengtas tualetas, toliau — nišinė virtuvėlė. Jokios įprastos virtuvės, jokio atskiros vonios kambario (šios patalpos buvo sumaišytos bendros). Projektą pavyko realizuoti dėl to, kad architektai surado itin gerą užsakovą N. Miliutiną, vėliau parašiusį knygą apie urbanistiką. Tuo metu jis buvo finansų liaudies komisaras, dabartiniais terminais — finansų ministras. Jis ir užsakė garsųjį *Narkomfino* namą (žodis „Narkomfin“ reiškia „Finansų liaudies komisariatas“). Taigi turėtume atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką. Kad ir kaip gausiai tuščiažodžiauta apie tai, jog Sovietų Sąjunga esanti darbininkų valstybė, proletariatas iš tiesų nebuvo ypač privilegijuotas. Šis namas buvo skirtas išsilavinusiems, gana aukštus postus užimantiems valstybės tarnautojams.

Namas buvo pastatytas labai geroje Maskvos vietoje, puikiai pasiekiamas iš Maskvos centro, kur buvo Finansų ministerijos pastatas. Pastatas stovi parke, ant pušimis apaugusio kalvos šlaito, vedančio upės link. Taigi išties patraukli vieta. Kompleksą turėjo sudaryti trys pastatai: gyvenamasis blokas, bendruomeninis blokas su valgykla ir klubu namo gyventojams, vaikų darželio blokas (nerealizuotas). Pastato statybai naudotos pažangiausios technologijos — monolitinės gelžbetonio konstrukcijos. Joms buvo

Narkomfino namas. A. Bronovickajos nuotrauka, 2012 m.

Vienas iš dviejų koridorių gyvenamajame korpuse, *Sovremennaya Arkhitektura*, 1929, No. 5, p. 160 ir A. Bronovickajos nuotrauka, 2012 m.

būtinoms tam tikros metalinės dalys ir, prisimenant, kad metalo tuo metu itin trūko, pridurtina, jog tai buvo ypač privilegijuotas projektas. Įdomu, kad jis visiškai atitinka Le Corbusier suformuluotus penkis moderniosios architektūros principus, nors buvo pastatytas gerokai anksčiau už visas paties Le Corbusier stambesnes realizacijas. Pastarasis matė šį statinį ir kai kurias idėjas pritaikė savo garsiajame name „Unite d’Habitation“.

Bendruomeninis blokas užėmė keturis aukštus, iš jų vienas buvo skirtas vaikams. Buvo bendra patalpa, skirta skaityti laikraščiams ir pasikalbėti. Specialiai gyventojams aptarnauti buvo samdomi darbuotojai. Į valgyklą būdavo galima patekti pakeltu dengtu pasažu, tam nereikėdavo išeiti į lauką. Gyvenamojo bloko žemesniuose aukštuose buvo įrengti didesni butai šeimoms — kiekvienas su trimis mažais miegamaisiais, maža virtuve ir vonios kambariu. O viršutiniuose aukštuose — jau minėtieji maži butai. Ant stogo, žinoma, buvo įrengta terasa, kartais naudojama kolektyvinei mankštai. Buvo siekiama, kad žmonės čia leistų kuo daugiau laiko. Pats N. Miliutinas buvo įsirengęs butą ant namo stogo. Akivaizdu, jog šis butas buvo geriausias — bet irgi gana kuklus, turint galvoje, kad N. Miliutinas buvo ministras. Jame buvo trys kuklūs miegamieji; labai įdomiai parinktos spalvos.

Vis dėlto šis projektas nepavyko. Žmonės norėjo įprasto patogumo ir jaukumo, jie neturėjo modernių baldų ir kasdienių daiktų. Taigi jie ir toliau gyveno tradicinį gyvenimą name, suprojektuotame orientuojantis į visai kitokį gyvenimo būdą. Šie mažučiai butukai išties puikūs, kai juose gyvena vienas, arba kai juose gyvena jaunos poros, bet jie visai netiko šeimoms su mažais vaikais, todėl dauguma gyventojų buvo jais nepatenkinti.

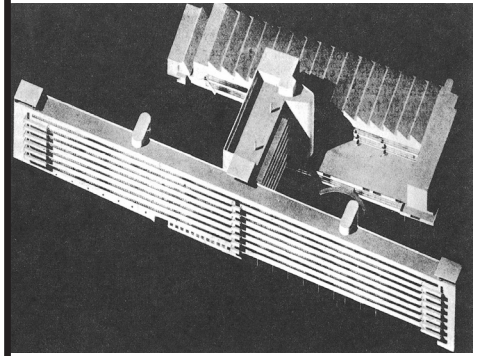
Dabar iš *Narkomfina* pastato likę kone vien griuvėsiai. Stoge atsiradusi skylė, tačiau netgi jos niekas neužtaiso. Gyventojai, nenorintys remontuoti namo, nuolat kartoja, kad žmonės čia esantys nelaimingi, kad niekas nenorėtų čia gyventi. Šiaip ar taip, Maskvoje yra ir kitas maždaug to paties laikotarpio komunos namo pavyzdys. Jį suprojektavę architektai patys čia ir apsigyveno. Tai buvo (ir tebėra) kooperatinis namas. Jis kur kas geresnės būklės, nes buvo reguliariai remontuojamas ir prižiūrimas. Jame yra blokas su nedideliais „F“ tipo butukais ir blokas su didesniais, labiau tradiciniais butais. Bendruomeniniame bloke yra sporto salė, vaikų žaidimų aikštelė. Ši dalis buvo sumanyta kaip klubas ir sporto salė, bet greitai čia buvo įrengti biurai. Pats namas iš išorės nėra niekuo ypatingas — eidamas pro šalį, nė galvos nepasuktum pasižiūrėti. Bet pažiūrėkite, kas viduje. Prieš keliolika metų daugelį šių butų nusipirko turtingi žmonės. Kai

kurie jų turi namus užmiestyje, todėl norėjo turėti tik nedidelį butą Maskvos centre; kai kurie jų gyvena vieni ir jiems norėjosi tiesiog įdomios gyvenamosios erdvės. Taigi jie pasisamdė dizainerius, įsirengė šiuolaikiškas dušo kabinas. Jie nemėgsta gaminti namuose, jiems ir nereikia gaminti — šiais laikais yra daugybė vietų, kur gali nueiti pavalgyti kad ir keturis kartus per dieną. Akivaizdu, kad rinkoje tokie butai paklausūs. Apytiksliais vertinimais, visame pasaulyje apie 20 procentų didžiųjų miestų gyventojų gyvena vieni. Taigi dabar architektai turėtų mąstyti, kaip sukurti jiems tinkamą gyvenamąją erdvę. O sprendimą mes jau turime.

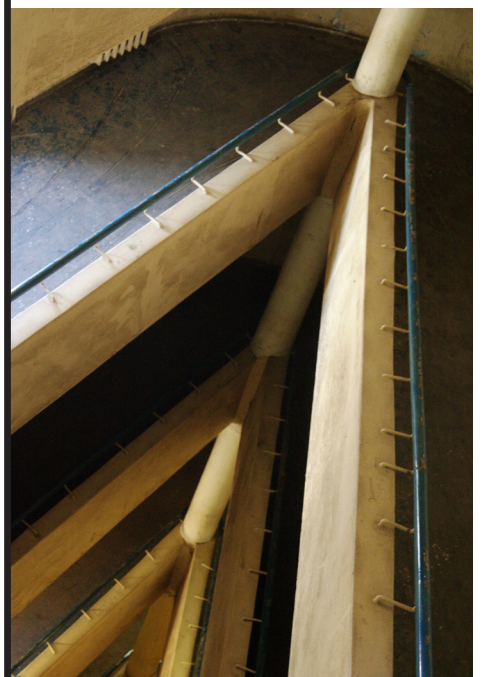
Bendrabutis, kurį architektas Ivanas Nikolajevas suprojektavo Tekstilės instituto studentams, buvo daug radikalesnis. Tai pats radikaliausias pasaulyje gyvenamasis kompleksas. Palygintas su juo, net ir *Narkomfino* pastatas atrodo it klasikinė gyvenimui skirta erdvė. O Tekstilinių bendrabutis išties primena mašiną, skirtą gaminti „naujiesiems miestiečiams“. Juk 3-iasis dešimtmetis garsėjo itin sparčia urbanizacija. Kaimo žmonės atvykdavo į miestus ir jiems reikėjo mokytis čia gyventi, patiems pasirinkti savimi. Jie turėjo būti mokomi, kaip prausti po dušu, neįsijaukti aplinkos ir pan.

Kompleksą sudarė trys sujungti blokai. Komunalinio bloko pirmame aukšte buvo vestibulis, didelis bendrasis kambarys, valgykla ir virtuvė. Antrame aukšte su dienos šviesą įleidžiančiais stoglangiais buvo įrengta milžiniška skaitykla, kad bendrabutyje gyvenantys studentai turėtų kur ruošti namų darbus. Čia buvo įrengtos ir atskiros kabinos individualioms studijoms, jei reikia rašyti darbą ir iš tiesų susikaupti.

Šį pastatą Ivanas Nikolajevas suprojektavo būdamas 27 metų amžiaus, dar studijuodamas Vchutemase. Jau tada jis buvo vedęs ir su žmona niekada neturėjo atskiro kambario. Visuomet gyvendamas kambaryje su kitais žmonėmis, galėjo tik pasvajoti apie nors ir labai mažą, bet atskirą erdvę. Tai jam atrodė nuostabiausias dalykas. Bendrabučio gyvenamasis blokas buvo padalintas į mažutes miegoti skirtas kabinas, primenančias traukinio kupė — kiekviena po 6 kvadratinis metrus. Tuos 6 kvadratinis metrus architektas buvo numatęs vienam studentui, tačiau iš tiesų juose gyvendavo po du. Tokioje kabinoje tilpo tik dvi siauros lovos, taburetė ir po vieną lentyną abiem studentams. Gal ir skamba žiauriai, kad miegamąją kabiną tekdavo dalytis su dar vienu žmogumi. Tačiau kituose bendrabučiuose viename kambarielyje miegodavo po dvidešimt žmonių ir tai atrodė normalu. Šiaip ar taip, privačios erdvės tikrai nebūta daug. Tiesa, dar buvo stogo terasos ir dideli balkonai, ten buvo skatinama rytais mankštintis. Šalia dar

Tekstilės instituto studentų bendrabutis, architektas Ivanas Nikolajevas, projektas, 1929 m.

buvo ir sporto aikštynas.

Įdomiausia buvo jungiamoji dalis — sanitarinis blokas su tualetais ir dušais. Pastarojo idėja buvo tokia: studentas užlipa į savo aukštą, nusivelka drabužius, užseina į dušą ir tualetą, tada nueina į savo miegojimo kabiną ir atsigula miegoti. Taigi knygas ir kitus studijų reikmenis gyventojai palikdavo bendrajame kambaryje (čia jie turėjo rakinamas spinteles). Drabužiams susidėti buvo įrengtos kitos rakinamos spintelės sanitariniame bloke. Vakare nusirengti drabužiai visi bendrai vėliau būdavo nunešami į skalbyklą. Kitoje pusėje studentai pasiėmę užsivilkdavo pižamas ir eidavo miegoti. Beje, jungiamajame bloke, be laiptų, buvo įrengta ir rampa. Rampos visuomet atrodo gerai, o 3-iojo dešimtmečio architektai buvo jas pamėgę labiau nei laiptus ne dėl grožio, bet dėl plačiai paplitusio požiūrio, atseit žingsniuodamas rampa neprivalai galvoti, kur statai koją, taigi eidamas gali susitelkti ties rimtesnėmis mintimis ar netgi skaityti, panašiai kaip ir šiandien — eidami mes dažnai skaitome ar mobiliuoju telefonu rašome žinutes.

Tekstilės instituto studentų bendrabutis. A. Bronovickajos nuotraukos, 2012 m.

Prieš dvejus metus atlikta Tekstilinių bendrabučio rekonstrukcija. Beveik viskas buvo išgriauta — paliktos tik kai kurios metalinių konstrukcijų dalys, o viduje sumontuotos visai naujos betono konstrukcijos ir sienos. Rekonstruojant viskas buvo perplanuota iš naujo. Čia išliko studentų bendrabutis, tačiau kambariai buvo padidinti, po du suporuotiems kambariams įrengta po dušinę ir tualetą. Žinoma, tai sąlygų pagerinimas, bet jei prisimintume, kad šiandien mums nebereikia tiek erdvės kaip anksčiau? Vietoj knygų naudojame „iPad’us“ ir kitus skaitymo prietaisus, mums nebereikia vietos joms laikyti. Mums nebereikia tiek erdvės drabužiams, nes juos dabar lengva pakeisti, mums nebereikia laikyti sudėvėtų daiktų. Iš tiesų, manau, kad dabar daugeliui žmonių, ypač jaunų žmonių, kambaryje reikalinga tik lova — joje jie daro viską.

Taigi aptariau radikaliausius projektus. O kas buvo labiau įprasta? Įdomu, kad radikaliuosius projektus užsakydavo aukščiausios valdžios institucijos, na o municipalinė valdžia buvo praktiškesnė. Ji turėdavo sugalvoti, ką daryti tiesiog šią akimirką. Laimei, jai pasirodė per brangu sunaikinti visą senojo miesto audinį. Buvo priimtas sprendimas pastatus toliau naudoti, bet neremontuoti, o kai sugrius, jų vietoje pastatyti naujus. Bet ir tai neįvyko. Tai kas visų pirma pasikeitė esamame mieste? Tai buvo visiškai naujas viešųjų erdvių pritaikymo būdas. Bet kurios atviros erdvės mieste tapo visuomeninės, jas imta naudoti visokiausiems renginiams. Kai kurie jų buvo propagandiniai, kiti — tiesiog pats gyvenimas. Dar vienas dalykas, kurį prisimena nedaugelis, yra tai, kad rusų

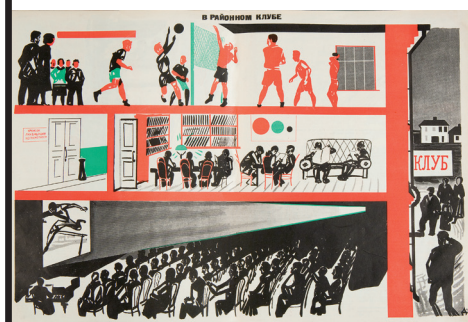
avangardo klestėjimo laikotarpis sutapo su NEP'u — naująja ekonomine politika. Ją 1923 metais įvedė Vladimiras Leninas, nujausdamas, jog tam, kad ekonomika veiktų, svarbu leisti šioki tokį privatų verslą. Taigi tuo metu veikė gana nemažai privataus verslo įmonių — kavinių, mažų teatrų, kino teatrų ir pan. Šie naujieji gyvenamieji rajonai buvo didžiausias naujosios statybos pasiekimas. Būta daugybės skirtingų planavimo variantų, bet įdomu, kad visiems šiems namams būdingas standartinis buto išplanavimas, patvirtintas Maskvos tarybos, nors patys namai atrodė labai skirtingai. Dabar jiems taip pat iškilusi nugriovimo grėsmė. Jeigu būtų tinkamai suremontuoti, jie taptų puikia gyvenamąja aplinka, vis dėlto juos ketinama griauti ir jų vietoje statyti pelningesnius objektus. Šių namų mastelis labai žmogiškas, o kiekvieno buto langai išeina į priešingas puses, taigi oras gerai cirkuliuoja.

Noriu atkreipti dėmesį į plakatą, kuriame parašyta: „Paverskime Maskvą proletariato valstybės pavyzdiniu miestu“. Ką tai reiškia? Tai reiškia, jog gyvenamieji namai turėtų būti arti darboviečių, kad žmonės negaištų laiko keliaudami į darbą ir iš jo, be to, namai turėtų būti apsupti socialinės infrastruktūros tinklo. Sporto aikštynai ir nedideli stadionai, klubai ir, žinoma, mokyklos turėtų būti visuomet po ranka. Žinoma, susisiektas taip pat svarbus, taip pat reikalingi tam tikri žalieji plotai ir gamtos artumas, jei tik įmanoma. Vis dėlto kai kas šiame plakate neparodyta, nors tai buvo itin pageidaujama šio tipo užstatymams — ogi būti arti vienos ar kitokios senosios architektūros: vienuolyno, bažnyčios ar kokio seno dvaro, ar ko nors panašaus. Taigi architektai užstatymus neretai orientuodavo į puikius senosios architektūros vaizdus.

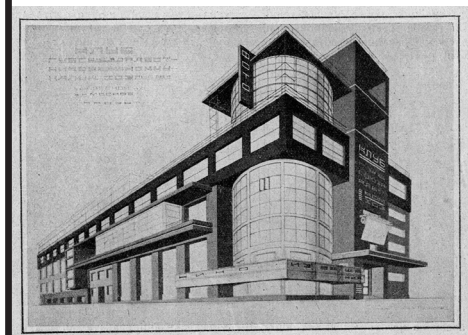
Dar vienas įdomus to laikotarpio naujas pastato tipas — darbininkų klubas. Mūsų laikais žmonės ne visuomet supranta, kas tada buvo klubas. Mums tai vieta, kur galima nueiti išgerti ir pašokti, pasiklausti muzikos. O darbininkų klubas buvo vieta, skirta suaugusiųjų švietimui, tolesniam mokymuisi, pramogoms, propagandai ir sportui. Tai buvo vieta, kur darbininkai rinkdavosi pasižiūrėti filmo arba dalyvauti plačiajai visuomenei skirtose paskaitose. Čia būdavo įrengtos skaityklos su visa naujausia literatūra ir laikraščiais. Būdavo klasės, kuriose žmonės buvo mokomi skaityti ar ko nors sudėtingiau. Ir, žinoma, čia veikė sporto ar muzikos draugijos, panašūs dalykai. Iš pradžių klubai buvo įrengiami senuose pastatuose. Iki revoliucijos įprasta fabriko darbininko darbo diena trukdavo 10, 12 ar net 14 valandų. O po revoliucijos, darbo dienos sutrumpėjus iki 8 valandų, žmonėms atsirado laisvo laiko, kurį jie galėjo leisti tobulindamiesi, evoliu-

Aleksandro Deinekos plakatas, 1930 m.

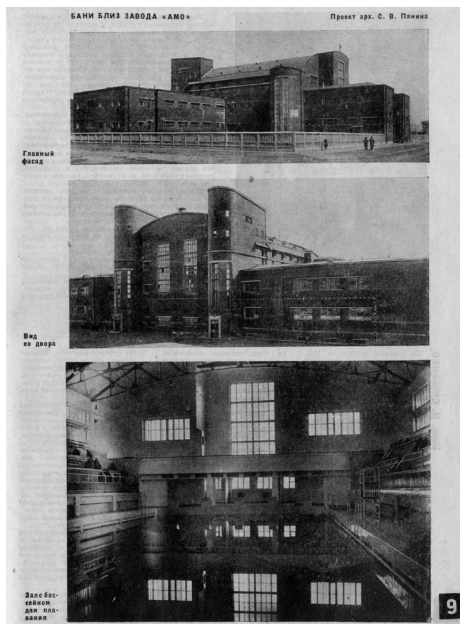
Darbininkų klubas, Aleksandro Deinekos piešinys, *Bezbožniku stanka*, 1927, Nr. 3, p. 12

S. Zujevo klubas, architektas Ilja Golosovas, *Stroitelstvo Moskvy*, 1927, Nr. 7, p. 11

cionuodami į modernius žmones, „komunizmo statytojus“, kaip jie buvo vadinami, bet pirmiausia — į išties modernius žmones, geriau išsilavinusius ir kultūringesnius. Vis dėlto žmonėms kur kas labiau patiko po darbo eiti namo, pas savo šeimas arba į barą, išgerti alaus. Todėl 1927 metais buvo nuspręsta, kad profsajungos privalo 10 procentų savo biudžeto skirti naujų, įdomios architektūros klubų statybai. Būtent todėl per dvejus metus buvo pastatyta daugybė išskirtinės modernistinės architektūros darbininkų klubų.

Pavyzdžiui, Maskvoje esantis S. Zujevo klubas vis dar veikia kaip kultūros rūmai ar kultūros namai. Ir, beje, atrodo beveik taip pat, kaip anksčiau — iš tiesų gražiai. Kitiems klubams ne taip pasisekė. Buvo laikas, kai daugeliui atrodė, kad klubai ir kultūros namai iš viso nebereikalingi, todėl jie buvo išnuomoti įvairioms smulkioms firmoms. Pavyzdžiui, nedidukas I. Rusakovo klubas, kurį suprojektavo Viktoras Melnikovas, vienas žymiausių architektų avangardistų, buvo perduotas miestui, bet nenaudojamas pagal paskirtį, netgi nebuvo galima patekti į vidų. Dabartiniu metu Maskvoje veikia šimtai įvairiausių studijų ir mokyklų — užsienio kalbų, jogos, be to, skaitomos viešos paskaitos. Taigi daugybė veiklos, kuri galėtų vykti senuosiuose klubuose, bet kol kas ji vyksta daugiausia pusrūsiuose ar kitose atsitiktinėse, tam nepritaikytose vietose. Juntamas poreikis, kad Maskvos valdžia pakoreguotų savo programą ir surastų būdų, kaip tinkamai panaudoti šiuos pastatus.

Viešoji pirtis, *Stroitelstvo Moskvy*, 1930, Nr. 6, p. 9 ir A. Bronovickajos nuotrauka, 2012 m.

Dar vienas įdomus pastatų tipas — vadinamoji *virtuvė-fabrikas*, pramoninio masto valgykla. *Virtuvės-fabrikai*, kaip ir daugelis ano meto statinių, turėjo ypač įdomius planus — juos galima apžiūrėti „iš oro“, pasitelkus „Google Earth“ą. Pastaraisiais metais Maskvoje yra labai populiarūs kavinės, kuri vadinasi „Vokzal“ (stotis) — ji yra geležinkelio stotyje. Tai milžiniška erdvė su daugybe staliukų ir savitarna, joje visuomet triukšminga ir pilna žmonių. Manau, kad tokia verslo pietų formulė — kai siūlomas ribotas pigaus ir sveiko maisto pasirinkimas, ir dar kai gali jo gauti greitai — galėtų būti nesunkiai pritaikoma būtent tuose pastatuose.

Pavyzdžiui, Samaroje buvo parengtas kažkokio komercinio užstatymo projektas, suplanuotas vienos tokios fabrikinės valgyklos vietoje. Samaroje kilo didelė akcija ir judėjimas už jos išsaugojimą. Kad atkreiptų dėmesį į šią problemą, žmonės net surengė dviračių žygį. Ir neseniai jau girdėjome, kad buvo pasiektas tam tikras susitarimas su vietos valdžia: statytojams bus duotas leidimas statyti didelį objektą miesto centre, jeigu jie restauruos tą valgyklą — modernizmo paminklą.

Dar vienas mūsų dėmesio objektas — viešosios pirtys. Tikriausiai žinote, kad daugelis ano meto naujųjų butų neturėjo vonios ir netgi dušo, tačiau visur netoliese buvo statomos viešosios pirtys (kai kurios net su baseiniais). Vien, pavyzdžiui, 1928 metais darbo vietose buvo įrengta 30 000 dušų. Manyta, kad žmonėms reikėtų praustis darbe, o ne kiekvienam turėti dušą namuose — neva tai žymiai ekonomiškiau. Dabar mes, žinoma, jokiais būdais neatsisakytume vonios namie, tačiau, siekiant paskatinti naudojimąsi dviračiais, dušai įrengiami vis daugiau darbuvių — tam kad žmonės galėtų dviračiu atvykti į darbą, kad mažiau kiltų eismo spūsčių, būtų tausojama aplinka. Bet prieš pradėdami darbą jie turi turėti galimybę nusiprausti po dušu ir pasikeisti drabužius. Būtų visai puiku ant pastatų stogų vėl turėti štai tokius nedidukus baseinus ir maudymosi terasas, kaip buvo sumanę avangardo architektai. Ir, žinoma, itin dideli plotai miestuose buvo skirti sportui — o juk tai vėl ultramadinga.

Ir dar viena idėja — 1926 metais parengtas Didžiosios Maskvos planas, kaip miestą ir priemiesčius sujungti su mažesniais miesteliais, kad jie papildytų vienas kitą pramonės produkcija ir funkcijomis, būtų susiję kultūra ir švietimu, ar panašiais dalykais. Dabar prie šios idėjos grįžtama. Maskvos valdžia paskelbė tarptautinį konkursą Didžiosios Maskvos aglomeracijos plėtros koncepcijai sukurti. Taigi daugelis 3-iojo dešimtmečio avangardistų idėjų mums aktualios ir šiandien.

Pabaigoje norėčiau parodyti dailininko Aleksandro Deinekos 1928 metų paveikslą „Poilsis“ — kad mums visiems priminčiau, jog modernistai ne visuomet dirbo, bet kartais ir ilsėjosi.

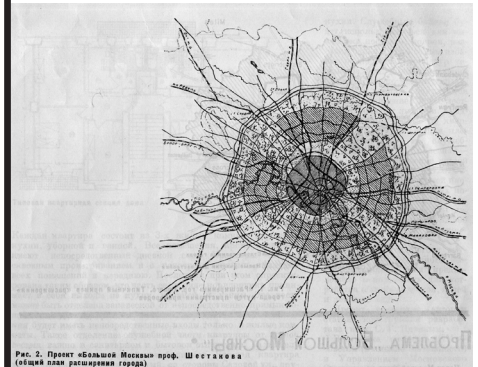

Рис. 2. Проект «Большая Москва» проф. Шестакова (общий план развития города)

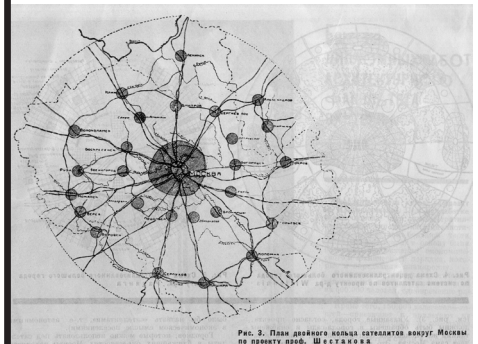

Рис. 2. План двойного кольца радиальных коридоров Москвы по проекту проф. Шестакова

Didžiosios Maskvos planas, inžinierius Sergejus Šestakovas (1926), *Stroitelstvo Moskvy*, 1929, Nr. 2, p. 8